

Zbigniew Kudrzycki

THE WARMIA, MASURIA AND POWIŚLE PLEBISCITE ON THE FORUM OF THE LEGISLATIVE SEJM 1919–1920

Słowa kluczowe:	plebiscyt, Powiśle, Sejm Ustawodawczy, Warmia i Mazury, stosunki polsko-niemieckie
Schlüsselwörter:	Volksabstimmung, Weichselgebiet, Gesetzgebender Sejm, Ermland und Masuren, deutsch-polnische Beziehungen
Keywords:	plebiscite, Powiśle, Legislative Sejm (Second Polish Republic), Warmia and Mazury, Polish–German relations

The 100th anniversary of the Warmia, Masuria and Powiśle plebiscite encourages interest in its developmental history and pattern of voting results¹. Could Poland have taken action that would have contributed to a better outcome of the vote in these circumstances? Historiography mentions many reasons for the results of the plebiscite, so unfavourable for Poland, and one of the important ones is the lack of interest on the part of the Polish government². When searching for an answer to this question, we should take into account the multiple and complicated internal and external conditions of the emerging Polish state, but also the actions of the Polish authorities towards the Masurians and the Warmians. It is worth noting the position of Poland in Europe, a country that regained its independence after 123 years, and the realistic possibilities of achieving the goals and territorial aspirations of the Polish nation. In the early period of shaping the state policy, the Legislative Sejm played a significant role; it was composed of representatives of Polish society

¹ The results of the Warmia and Masuria plebiscite were published in „Rocznik Mazurski” (further: RM): Z. Kudrzycki, *Polska wobec plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku*, RM, 2011, vol. 15, p. 6–37; *ibid.* *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach giżyckim, mrągowskim, olsztyńskim i w Olsztynie*, RM, 2014, vol. 18, p. 3–28; *ibid.* *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach ostródzkim i reszelskim*, RM, 2012, vol. 16, p. 3–25; *ibid.* *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach piskim, elckim i oleckim*, RM, 2011, vol. 15, p. 117–139; *ibid.* *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach szczywieńskim i nidzickim*, RM, 2010, vol. 14, p. 64–83.

² P. Stawecki, *Stanowisko polskich władz wojskowych wobec plebiscytu na Warmii i Mazurach (w świetle materiałów Centralnego Archiwum Wojskowego)* in *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (further: KMW), 1968, 3, p. 451; W. Wrzesiński, *Prusy Wschodnie w polskiej myśli politycznej 1864–1945*, Olsztyn 1994, p. 207.

and addressed important problems of the Polish state, therefore it is worth explaining its interest in the plebiscites in Warmia and Masuria and Powiśle. The issues of the plebiscite at the Legislative Sejm forum were presented half a century ago in one article, however, they are well worth recalling and presenting from another perspective³.

The decision to conduct the plebiscite was made at the Paris Peace Conference and was included in the treaty ending the World War with Germany, signed in Versailles on 28th June 1919. It was agreed to carry out a plebiscite on the disputed Polish-German territories with the exception of Działdowszczyzna, which was granted directly to Poland under Article 28 of the treaty. Rules concerning the plebiscite in Masuria, Warmia and Powiśle are contained in Articles 94–97 of the Treaty of Versailles. In Warmia and Masuria, the plebiscite area included the Olsztyn regency and the Olecko district from the Gąbin regency, the voting districts were the municipalities, i.e. villages and towns, as units of local government administration, since the voting results were to be counted in individual municipalities. Every inhabitant who met the conditions could take part in the vote regardless of gender:

- a) was at least 20 years old on the day the Treaty of Versailles came into effect,
- b) was born in a plebiscite area or had a permanent residence there or in the municipality where they were born, unless they weren't permanently residing anywhere else⁴.

The Conference of Ambassadors approved the plebiscite regulations on 14th April 1920 and set the deadline for voting on Sunday, no later than 3 months from 15th April 1920, thus the voting was to take place on 11th July 1920 at the latest.⁵

The permanence and sovereignty of the Second Polish Republic depended on Polish policy towards Russia and Germany and the West's favourable attitude towards its actions, because only the victorious powers could force the Germans to recognise Poland's western borders. During the final stages of World War I, the Polish political elites undertook a two-way effort to pursue the Polish *raison d'état* – in the country through the camp associated with Józef Piłsudski, and in Western Europe through the activities of Roman Dmowski and politicians associated with him. In Lausanne on 15th August 1917 the Polish National Committee was established with Roman Dmowski, count Maurycy Zamoyski, Ignacy Paderewski and Erazm Piltz, which after a few months was recognised as the official Polish representation to the Allies⁶. After being supplemented with representatives of na-

³ P. Stawecki, *Stanowisko Sejmu Ustawodawczego wobec plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu w roku 1920*, KMW, 1971, 4, p. 451–465.

⁴ *Dziennik Ustaw*, 1920, 35, 200.

⁵ W. Wrześniński, *Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w roku 1920*, Olsztyn 1974, p. 211; *Idem, Polska – Prusy Wschodnie. Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn 2010, p. 319.

⁶ R. Dmowski, *Polityka polska i odbudowanie państwa*, Warszawa 1989, vol. 2, p. 30–32.

tional state authorities at the beginning of 1919, it was transformed into a Polish delegation for the peace conference in Paris. In Poland on 11th November 1918, Józef Piłsudski, was given military power and the supreme command of the Polish army by the Regency Council⁷. Three days later, 14th November 1918, The Regency Council, *guided by the good of the Fatherland*, dissolved and placed its full power in Poland in the hands of the Commander-in-Chief of the Polish Armed Forces, J. Piłsudski⁸ who, on the same day, issued a decree appointing Ignacy Daszyński as the Prime Minister⁹. Finally on 18th November 1918, after political consultations the first Polish government was formed by Jędrzej Moraczewski, a politician from the PPS, but accepted by the right-wing parties.

The territorial program of the Polish government was included in the electoral law for the Legislative Sejm, in which elections were also planned in the southern part of East Prussia (sic!), a territory inhabited by the Masurians and the Warmians. Polish demands were based on the conviction that the southern part of East Prussia was inhabited by people from Masovia, speaking Polish, in whom Polish national consciousness was awakening. The author of the ordinance, a national democrat Stanisław Głąbiński, exaggerated the territory of the Polish state, without taking into account the real possibilities of holding elections, so on the same day, 28th November 1918 the Provisional Chief of State J. Piłsudski issued the second decree on the elections to the Legislative Sejm, which set the elections for 26th January 1919, with their limitation to 33 districts of the former Russian partition, 11 districts of Western Galicia and 1 district in Cieszyn Silesia. In District 61 with the counties of Ostróda, Niborsk, Olsztyn, Reszel, Ełk, Lecko, Olecko, Pisz, Szczytno, Mrągowo, Lubawa and Susz, 12 seats were assigned to the Polish Parliament, and at the same time it was stated that the order of the elections would be made after an agreement with the representatives of Polish society in the lands of the Prussian partition was reached¹⁰. The German government lodged an official protest in this matter, accusing the Polish side of holding elections to the Sejm illegally because they covered the territory of the German Reich, to which Poland had no rights¹¹.

The election, in accordance with the decree of the Provisional Chief of State, took place on 26th January 1919 and was peaceful, with a ceremonial atmosphere and, despite the severe weather conditions, the turnout was high, ranging from 70% to 90%¹². On the day of the beginning of the session, the Legislative Sejm had 340

⁷ Dziennik Praw Państwa Polskiego (further: DzPPP), 1918, 17, 38.

⁸ *Ibidem*, 39.

⁹ *Ibidem*, 40.

¹⁰ DzPPP, 1918, 17, 46; DzPPP, 1918, 18, 47.

¹¹ P. Stawecki, *Stanowisko Sejmu Ustawodawczego...*, p. 452.

¹² A. Ajnenkiel, *II Rzeczypospolita*, in *Historia Sejmu Polskiego*, vol. II, no. 2, Warszawa 1989, p. 16; *Idem*, *Sejm jako czynnik integracji narodu i państwa*, in: *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990, p. 23.

members. That number changed with the holding of elections in districts where they were not held on 26th January 1919 for various reasons, e.g. in the Suwałki district the elections were held on 16th February 1919 and in Biała on 9th March 1919.¹³ Immediately after the elections, 10 parliamentary clubs were formed in the Sejm. They represented the parties, but also their political staffs and determined the directions of their activities. Later on, their number changed, and as a result there were 17 parliamentary factions during the final phase of the Constituent assembly work. Initially, the most numerous was Klub Sejmowy Ludowo-Narodowy, which represented the parties forming the National Electoral Committee of Democratic Parties. Wojciech Korfanty became the president of the faction, while Stanisław Głąbiński and the hitherto unknown activist Leopold Skulski, the mayor of Łódź, an engineer and owner of a pharmacy, became its vice-presidents. The group acted against J. Piłsudski, also fought against the left, and consistently held a conservative position on social issues.¹⁴ The elections to the Sejm brought success to the National Democracy and the groups of right-wing parties in the National Electoral Committee of Democratic Parties, which won 34% of the seats, whereas the centrists and left-wing parties won over 30% of the seats in parliament. This situation proved to be unsustainable, and as the by-elections were held, and as a result of the numerous secessions, divisions and changes in club membership by MPs, the political face of the Constituent assembly evolved. Proportional elections revealed the political fragmentation of society, which originated during the period of national servitude, the complex configuration of political and social relations. MPs lacked experience in state work, accustomed to seeing the state as a hostile force from which they need to gain as much as possible, instead of working constructively for its benefit. Most of the parliamentary parties had factions and wings, there was practically no organisational discipline, there was a lack of attachment to the tradition of the political party, so there were so many fractures and secessions in parliament, especially in the first parliamentary term. Those factors played an important role during the execution of the objectives set for the Legislative Sejm¹⁵.

On 20th February 1919, in an exposé at the 3rd session of the Legislative Sejm, the Prime Minister Ignacy Paderewski did not address the issue of Masuria, Warmia and Powiśle's membership in Poland when discussing foreign policy.¹⁶ MP Błażej Stolarski, a self-taught peasant from Opoczno region, representing the left-wing

¹³ DzPPP, 6, 1919, 101–102.

¹⁴ A. Ajnenkiel, *II Rzeczypospolita...*, p. 21; T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, p. 283; K. Tomkowiak, *Stosunki Polski z Wielką Brytanią na forum Sejmu i Senatu 1919–1927*, Toruń 2003, p. 15; A. Zakrzewski, *Sejmy – kluby – posłowie*, in: *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990, p. 168–169.

¹⁵ M. Pietrzak, *Parlament w systemie organów państwowych*, in: *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990, p. 61; W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945*, Gdańsk 1990, p. 187–188.

¹⁶ Sprawozdanie Stenograficzne Sejmu Ustawodawczego (further: SSSU), 4, 22.02.1919.

PSL-Wyzwolenie, said on 22nd February 1919: *All the lands on which the Polish people have settled for centuries and have been working on so far must be united. Poznan, Upper Silesia, West Prussia and Masurians of Prussia will not be left outside the borders of our Republic*¹⁷. Indirectly in his speech on 22nd February 1919, S. Grabski from the National People's Union (ZN-L) referred to the inclusion of the southern part of East Prussia, stating: *...The Sejm's National People's Union considers it necessary for the representatives of Greater Poland, Cieszyn Silesia, Upper Silesia and Polish districts of Middle Silesia, West Prussia and the Polish part of East Prussia (voice on the left: But only on the basis of elections), the Belarusian land and all those borderlands which should be a part of the Republic of Poland. As long as there are no deputies from these lands between us, our Sejm will not be complete*¹⁸. These speeches were the first voices in the Sejm to raise the demand for the inclusion of Masuria and Warmia into the Polish state. During the debate on the eastern policy of the Polish state held on 3rd and 4th April 1919, in which the report of the Foreign Affairs Committee on the Eastern Borderlands and the correspondence of the Republic with the Russian Soviet authorities was discussed, unexpectedly Jan Dąbski from PSL-Piast, the later chief negotiator of the Treaty of Riga, submitted a resolution adopted by the Parliament: *The Sejm demands that Warmia and Masurian Prussia, which until now belonged to East Prussia, as countries inhabited by a dense Polish population, be annexed to the Republic of Poland without the application of the plebiscite*¹⁹.

Relatively much time was devoted by the MPs to the plebiscite in Warmia, Masuria and Powiśle during the debate on the prepared peace treaty with Germany. On 22nd May 1919, Prime Minister Ignacy Paderewski, in his report on the work at the Paris Conference, discussing the provisions of the prepared treaty with Germany, informed the Parliament: *However, let me note briefly that under this treaty we are to receive 53 thousand square kilometres of our Polish land with more than 5 million people (applause). This area can be enlarged even more if the plebiscite in other, once Polish districts will be in our favour. These lands are subject to the plebiscite: Warmia, Prussian Masovia, part of Malbork County, and counties of Sztum, Kwidzyń, and Susz, through which the iron railroad line, unfortunately not yet granted to us, passes: Gdańsk – Mława – Warsaw*²⁰. The MPs' speeches showed their conviction that Polish activists conducting propaganda activities in the plebiscite areas were discriminated against and expressed concerns about the outcome of the plebiscite. Stanisław Głąbiński MP of ZL-N, said: *We lament the fact that the fate of our Masurians has to be decided by a plebiscite. Masurians, which for centuries have*

¹⁷ SSSU, 4, 22.02.1919; the article quotes to a large extent the statements made by MPs due to their emotional nature and the atmosphere of time they represent.

¹⁸ SSSU, 4, 22.02.1919.

¹⁹ SSSU, 25, 4.04.1919.

²⁰ SSSU, 40, 22.05.1919.

been bemoaned and driven against Poland in order to arouse hatred and distrust towards it. But we hope that we will get enough time – we would ask our delegation to make the appropriate presentations at the conference – so that we can make these people fully understand and that the outcome of the plebiscite is what we rightly deserve. We draw this hope from the conviction that the Masurian land has so far remained truly Polish. For one should not look only at Prussian censuses, one should rather look at the great difference between the Polish population shown in Prussian statistics and school statistics, which shows that in each district there are 20% or 30% more Polish children in schools than the population statistics showed. There is no doubt that the statistics were one-sided and biased, because the aim was to show the entire world that it was not Polish land, but German land²¹. Maciej Rataj of PSL-Wyzwolenie on 23rd May 1919, questioned the principle of the plebiscite as a way to resolve the territorial dispute in East Prussia. *And this is how things are presented, among others, with the plebiscite in East Prussia. The will of the people in these lands is to be revealed, where during the decades, the Prussians of the Masuria region and the inhabitants of Warmia were deliberately and with the use of all state means tried to be transformed into Prussians. The will of the people in East Prussia is to be revealed, which today are still under the terror of the Prussian gendarme and the related to him character and mentality of the Prussian teacher. It is enough to read a few issues of "Gazeta Olsztyńska" about these things that are happening there today to get an idea of the conditions under which this plebiscite would take place and if the whole result of this plebiscite could be fair and just. The only thing we have to demand, if the plebiscite were to be held there, is that it would take place some time after the Prussian gendarme has resigned, after the Prussian fist has been removed. The local people must be given the opportunity to breathe freely, to recover in a way, to get acquainted with Poland, from which they were separated for decades by a wall²².* Jan Dąbski of PSL-Piast on 23rd May 1919 presented extensively the conditions related to the plebiscite in Warmia, Masuria and Powiśle. *Then we are saddened by the fact that the issue of the Prussian Masurians, our poorest people, has been settled. Because while all districts of the Polish nation have their caretakers, which are exposed to foreign blows, the Prussian Masurians have somehow been forgotten by Polish society. Those Prussian Masurians have the least friends. And if today we consider how to prepare a plebiscite in Masuria, we simply need to search for people who have had any contact with these Masurians so far. (...) We want the coalition committee, which will watch over the plebiscite there, not to stay only in Olsztyn in Warmia. Warmia is Catholic, and far more informed than the Prussian Masuria. The point is that this coalition committee should take care of the Masuria region in the first place, and therefore, in my opinion,*

²¹ SSSU, 40, 22.05.1919.

²² SSSU, 41, 23.05.1919.

it should be a burning desire of the Poles that in Szczytno, the capital of the Masuria region, and then Ełk, subcommittees should be established to watch over the issue so that there is no terror from the Prussian side. (...) We demand the removal not only of the army, but also of the civil administration, county governors, district governors and other lower officials. The aim is for the Poles to have complete freedom to do the same thing in this country as the Germans do and will continue to do. And when the Polish awareness-raising campaign in Masuria comes to the fore, when it gets there above all the word that Poland is a religiously tolerant country, that Poland will give all its inhabitants equal religious rights, and this is what the Masurians are most afraid of due to the German agitation picturing us as a Catholic and intolerant country; if there is an opportunity for at least a few, at least 6 years of free awareness-raising of the Masuria region, they will declare themselves in favour of belonging to Poland.

And Masuria is an extremely important country, maybe more important than other parts of the country we are so focused on. As long as there will be a Prussian enclave in the form of Teutonic Knights of East Prussia, Poland will not be calm and its access to the sea will be endangered forever. If we narrow the East Prussian shoal by a successful plebiscite, we will at the same time weaken the Prussian pressure from the west side on the narrow neck of our access to the sea. (...)

That is why I think that our diplomacy, and above all the Prime Minister, will make every effort, realising the incredible importance of the plebiscite in Masuria, to postpone this plebiscite for as long as possible, so that Poland has the opportunity to fulfil its duty towards this people, forgotten and neglected by her²³.

The MPs had knowledge about the situation of the Masurians and Warmians as well as the inhabitants of Powiśle in East Prussia, they were aware of the possibility of an unfavourable outcome of the plebiscite, which they expressed in their speeches. The proposals to postpone the date of the plebiscite as late as possible from the date of ratification of the Treaty of Versailles made by the Members of Parliament during this debate were ultimately not considered by the Entente.

The Ratification Committee was established on the ratification of the peace treaty between the Allied and associated powers and Germany signed in Versailles on 28th June 1919, on the grounds of the reports of the appointed referees (a Silesian MP, father Paweł Pośpiech was appointed in the matter of plebiscites) and after hearing Prime Minister I. Paderewski and deputy Władysław Grabski it ordered in its report the organisation of the plebiscite in Upper Silesia and Masuria, where the Polish population, separated from Poland for so many decades, has lost much of its national awareness²⁴. In the debate on the Commission's report, MPs expressed their opinion about the plebiscite in Warmia, Masuria and Powiśle. Prime Minister

²³ SSSU, 41, 23.05.1919.

²⁴ Sejm Ustawodawczy (further: SU), no. 933.

I. Paderewski, informing about the signing of the peace treaty recognising the independence of Poland, stated: *If the plebiscite in Warmia, Ducal Prussia and Upper Silesia is to our advantage, we will regain a considerable piece of our homeland and even that old, precious part which was not in our hands already in the most glorious Jagiellonian times*²⁵. S. Głąbiński of ZL-N expressed his concern about the rapid ratification of this treaty and postulated: *Unless we pass the ratification as soon as possible, it will not be possible to think about developing any kind of peaceful action to make the population more aware, as for example in Masuria, it doesn't even realise it is Polish. Well, we cannot and should not take such a risk on ourselves*²⁶. Andrzej Wierzbicki, MP from ZL-N, who on behalf of the Polish National Committee, chaired the Polish Economic Delegation to the 1918–1919 Paris Peace Conference in the ratification debate, said: *In the face of the upcoming plebiscites in Upper Silesia, Cieszyn Silesia and East Prussia, Poland must prove to be an efficient, well organised country, so that the inhabitants of the plebiscite areas want to stand for Poland*²⁷. Fr. P. Pośpiech submitted a resolution to the Sejm, stating that the plebiscite is an injustice and humiliation of the inhabitants of the plebiscite areas and of the Polish nation, and expressed his conviction that the results of the plebiscite voting would be favourable. Due to the Polishness of the vast majority of the population of the plebiscite lands, citing the 13th point of the US President Woodrow Wilson's program, he stated they should be incorporated into Poland without a plebiscite vote²⁸. On the second day of the debate on 31st July 1919 W. Witos presented the position of the PSL-Piast faction, expressing regret for the decision to order a plebiscite in the areas that should be granted to Poland without a plebiscite vote²⁹. Ludwik Waszkiewicz of the National Workers' Union (NZR) stated: *The Treaty of Versailles left thousands of our brothers in Germany without having the national rights that it gave Germans in Poland. By administering the plebiscite in East Prussia and Upper Silesia, i.e. in the ancient Piast land, which even according to German testimonies still has the vast majority of the Polish population, the treaty left millions of Polish peasants and workers in further tiring uncertainty about their future fate*³⁰. The speeches of the MPs and the Prime Minister are characterised by a certain optimism about the outcome of the plebiscite, but the actual situation in the plebiscite areas, which they mentioned in the May debate, did not justify such optimism.

In December 1919, MP Władysław Herz of the NPR appealed to the Polish government to increase interest in the fate of the Polish population in the plebiscite

²⁵ SSSU, 81, 30.07.1919.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ SSSU, 82, 31.07.1919.

³⁰ *Ibidem*.

areas, stating that so far the government has done nothing to help the Poles living there: *As far as foreign policy is concerned, I would also like to express the wish that the Prime Minister [Leopold Skulski] devotes some attention to the matters of the plebiscite lands, because the committee that was sent to Berlin, which signed various agreements, did not quite, according to a common opinion, successfully accomplish its task, since other plebiscite lands, apart from Upper Silesia, were treated neglectfully. I shall only mention Masuria and Warmia, where to this day our Masurian brothers and sisters, waiting for the moment when they will be able to connect with Poland, are always treated in the same way as it happened in Upper Silesia. Daily imprisonment is not uncommon and this should be given close attention. We were sending a telegram after telegram to the Prime Minister's Office, and to the commission in Berlin, but those of our Masurian brothers are still imprisoned to this day and nothing has changed for the better. Therefore, even today, on this occasion, we demand that the Minister of Foreign Affairs pays as much attention to these plebiscite areas as Masuria and Warmia and others, that these German abuses, which are happening to this day, be abolished by the intercession of our Government with the Coalition. It is impossible to look at this with any more impunity, people who want to stand for Poland, and as a result of the German governments cannot do so, are punished for it and considered traitors*³¹. In his speech, the deputy referred to the departure of Bogumił Linka from Wawroch together with Józef Zapatka, Adam Zapatka and Zenon E. Lewandowski to Paris in order to ask for Masuria to join Poland. After the return of the delegates, they were arrested and a treason trial was initiated against them (the military court sentenced them to one and a half years in prison). They were released at the request of Marshal Ferdinand Foch³².

The subject of the plebiscite in the Legislative Sejm returned again at the initiative of Father Władysław Mąkowski on 9th March 1920. Acting on behalf of NZ-L MPs in the Sejm, he made an emergency motion to call on the government to take action to dissolve all German military and police organisations in the Olsztyn plebiscite circuit. In his explanation, he presented the situation of the population opting for Poland and stated: *A plebiscite in these conditions, in which the people there are now, would not give the desired result for Poland, it would simply be a comedy, if these conditions were to continue*. The motion was passed unanimously and sent to the Committee of Foreign Affairs³³. In his speech he talked about the tragic events in Szczytno on 21st January 1920, when the Germans broke up the assembly of the Masurian People's Council and the Masurian People's Association; a participant, B. Linka, was beaten to death³⁴. MP W. Herz was very active in the Sejm; on

³¹ SSSU, 106, 19.12.1919.

³² J. Jasiński, *Uporczywa droga do Polski Bogumiła Linki i jego rodziny*, RM, 2011, vol. 15, p. 38–79.

³³ SSSU, 128, 9.03.1920; [the text of MP W. Mąkowski's speech included in the appendix].

³⁴ J. Jasiński, *op. cit.*, p. 38–79.

10th March 1920, he and his companions from the National Club of the Workers' Party submitted another emergency motion to remove the German security guard (*Sicherheitswehr*) and to guarantee full equality and freedom of meetings, rallies and agitation work in the Olsztyn plebiscite area. It was referred to the Committee of Foreign Affairs at the session of the Sejm on 16th March 1920³⁵. On 18th March 1919, the Sejm considered the urgency of Fr. Antoni Ludwiczak's request and his companions from the NZL and other factions concerning German provocations in Warmia, Masuria and the Vistula districts, calling on the government to take immediate action to counteract such proceedings. The motion was passed by a majority of votes and sent back to the Committee of Foreign Affairs³⁶. On 29th March 1920, the Prime Minister's Office issued a letter to the ministers and heads of ministries concerning the issue of detailed orders by them, in an effort to strengthen the cooperation of all the administrative units in the preparation of the plebiscite³⁷. In the spring of 1920, the Polish government conducted intensive diplomatic and military preparations for the war with Bolshevik Russia, so apart from formal interest, it was not able to take effective action in the plebiscite areas.

Concerns about the outcome of the plebiscite resulted in the emergency motion of Ludwik Gdyk, MP of the National Christian Worker's Club, and his companions on 6th July 1920, five days before the plebiscite vote, for the Legislative Sejm to call on the parliaments of the Allied Powers to postpone the plebiscite. In the explanatory memorandum to the motion, he urged: *...that the High Parliament, as a representative of the Polish nation, should ask the parliaments of friendly countries to influence their governments, so that this quick plebiscite in Warmia, Masuria and on the right bank of the Vistula river could be postponed, because it is unthinkable that in this rape, in this general persecution, the plebiscite could be carried out according to the wishes of the inhabitants of these lands*³⁸. After presenting the validity of the motion, Speaker Wojciech Trąmpczyński, in the absence of objections, considered the urgency of the motion as accepted, but the applicant requested that the motion be handled *in merito*. Jędrzej Moraczewski, the first prime minister of independent Poland, opposed this proposal and requested that L. Gdyk's proposal be sent back to the Foreign Affairs Committee, but in a majority vote, MPs rejected J. Moraczewski's motion. No Member of Parliament took the floor in the plenary discussion, L. Gdyk's emergency motion passed by a majority and the Speaker informed the House that the letter would be sent to the parliaments of all allied countries³⁹. After

³⁵ SSSU, 130, 16.03.1920; SU, no. 1604.

³⁶ SSSU, 132, 19.03.1919, [the text of fr. A. Ludwiczak's speech attached in the appendix].

³⁷ W. Wrzesiński, *Polska – Prusy Wschodnie...*, p. 258.

³⁸ SSSU, 159, 6 VII 1920; SU, no. 1974.

³⁹ SSSU, 159, 6 VII 1920.

the plebiscite on 24th July 1920, during the last session of the Sejm before the break related to the decisive battle with Soviet Russia, during the Red Army's approach to Warsaw, W. Hertz and a member of the NPR faction filed an emergency motion concerning new violations of the Polish population in Masuria and Warmia, which was sent to the relevant parliamentary committees⁴⁰. The motions presented by the Members of Parliament in the given circumstances were impossible to implement.

After the interruption caused by the Polish-Soviet war, the Legislative Sejm met on 24th September 1920 and W.W. Herz MP and colleagues from the NPR submitted an emergency motion concerning the plebiscite in Masuria and Warmia and the decision issued by the Council of Ambassadors in Paris. In the motion they proposed that the Sejm should call on the government to protest in the Council of Ambassadors in Paris, against the validity of the decision on the division of Masuria, Warmia and Powiśle, taken on 27th August 1920, not to acknowledge the results of the plebiscite and its revision, and to present the plebiscite problem in the forum of the League of Nations. In his statement in support of the motion, W. Herz spoke of the reasons for the unsuccessful outcome of the plebiscite, pointing out the manipulations and abuses of the election in the plebiscite areas committed by the Germans. He argued that the Allied Committee was unable to introduce equal rights for Germans and Poles, accepting the actions of the German side. He presented examples of electoral fraud, intimidation of Masurians opting for Poland, but also stated that the date of the plebiscite was set too quickly, because the Polish side did not have the opportunity to prepare for it. He described the activities of the Polish government: *...so far the position of our Government has not been as it should have been in the context of the plebiscite in Warmia and Masuria*. The Sejm passed the urgency of the motion and sent it back to the Foreign Affairs Committee⁴¹. During the debate on the exposé of Prime Minister W. Witos on 8th October 1920, NPR representative Adam Chądzyński drew attention to an important issue: *What happens to Poles in Warmia and Masuria after the plebiscite, what happens to Polish immigrants, simply cannot be understood in modern cultural times. And what do our foreign missions do, how does our diplomacy react to the fact that defenceless people who are voting for Poland are beaten, murdered and expelled from their native land?*⁴². It was the last speech concerning the Masuria, Warmia and Powiśle plebiscite in the parliament, the question posed by the MP was not answered, and the reality for these people was often tragic.

The Polish government did not take action in the voting areas, it was due to international conditions – in order not to be accused of acting within the jurisdic-

⁴⁰ SSSU, 166, 24 VII 1920.

⁴¹ SSSU, 168, 28 IX 1920; SU, no. 2086 [the text of the motion is included in the appendix].

⁴² SSSU, 171, 8 X 1920.

tion of Germany and of violating the terms of the Treaty of Versailles, as well as to internal conditions, unfavourable attitude towards the organisations operating there related to the Poznań establishment, therefore, not enough help was offered. The government circles saw no need to actively influence the attitude of the Polish population from the plebiscite areas by economic methods. The matter of the plebiscite was treated as an autonomous Eastern Prussian problem without taking into account its international conditions and Polish-German relations⁴³. In the plebiscite area, the local socially active pro-Polish inhabitants of Masuria and Warmia constituted only a small percentage of the population of the area.

The result of the plebiscite was definitely in favour of Prussia, i.e. Germany, which meant a devastating defeat for Poland. In 1923, the Polish Central Statistical Office published the official results of the plebiscite at the county level, which also included the persons eligible to participate in the plebiscite, the number of the population in 1910 and 1919, with a breakdown of the language spoken by the inhabitants of the plebiscite area. In the Olsztyn region 363 159 people voted for Germany, 7924 for Poland, in Kwidzyń district 96 895 for Germany, 7947 for Poland. In both districts only 3.4% of those entitled to vote voted for Poland. The highest number of votes for Poland was cast in counties of Sztum (19.07%) and Olsztyn (13.47%), while the lowest number of votes was cast in Masurian counties, e.g. in Olecko county, only 2 out of 28 627 participating in the poll⁴⁴. In total, the German option won in 1694 municipalities, and the Polish in 9⁴⁵.

Members of the Legislative Sejm raised issues related to the organisation of the plebiscite in Masuria, Warmia and Powiśle, accurately pointing to conditions that may significantly affect its outcome. The most active and committed Member of Parliament for Warmia and Masuria was W. Herz from Greater Poland, co-owner of the Polish House (Hotel Reichshof) in Olsztyn. After the plebiscite, he was organising help for Poles coming to the country from the polling territories⁴⁶. It seems interesting that there was little activity on the part of government representatives who did not present plebiscite issues at the plenary sessions of the Sejm. At this point it should be noted that the minutes of the sessions of the Sejm's Foreign Affairs Committee have not been preserved, having been destroyed during World War II. All emergency motions were addressed to it, and they were certainly discussed at committee meetings, unfortunately this was not later reflected in the plenary work of the parliament, which to some extent depletes the perception of the views of the political parties and the government.

⁴³ W. Wrześciński, *Polska – Prusy Wschodnie...*, p. 129.

⁴⁴ *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 1920/1922*, Warszawa 1923, no. II, p. 358.

⁴⁵ W. Wrześciński, *Polska – Prusy Wschodnie...*, s. 408–409; *idem, Plebiscyty...*, s. 270.

⁴⁶ T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa 1983, p. 131.

Polish political elites faced too many internal and international problems for them to be able to effectively take action to strengthen Polish national aspirations of Masurians and Warmians. After World War I, the Polish state fought with the Czechs for Zaolzie, with the Ukrainians for Eastern Galicia, and in the Eastern borderlands it waged war with Soviet Russia; the Greater Poland Uprising and the Silesian Uprisings also absorbed the government's attention, all the more so because in European relations, Poland was actively engaged in diplomatic activities aimed at obtaining the best possible territorial and economic outcomes from the war that was nearing its end. The actions on the favourable outcome of the plebiscite required an enormous organisational and economical effort that the emerging Polish state could not afford. Internally it had to deal with integrating the lands of three former partitions – legally, transportation and communication wise and economically; it had to prepare for the looming economic crisis to be able to field an army defending its newly gained independence and territory. In those circumstances the issue of the plebiscite was not on the Legislative Sejm's priority list.

Appendix 1. *Speech by MP W. Mąkowski of ZL-N from 9th March 1920 justifying the emergency motion to call on the Polish Government to take action to disband German military and police organisations in the Olsztyn region⁴⁷.*

P. ks. Mąkowski: Wysoki Sejmie! W 4 powiatach na prawym brzegu Wisły mianowi-

CXXVIII/65

129 posiedzenie z dnia 9 marca 1920 r.

CXXVIII/64

cie: malborskim, kwidzińskim, sztumskim i suskim w dwóch powiatach na Warmji: olsztyńskim i brzeskim oraz w 8 powiatach na Mazowszu Pruskim, plebiscyt ma rozstrzygnąć o losach ludności tych ziem. Plebiscyt w tych warunkach, w jakich obecnie ludność tamtejsza się znajduje, nie dałby pożądanego dla Polski wyniku, byłby on prostru komedią, gdyby te warunki trwać miały nadal.

Jak bowiem Niemcy zachowali się przed ratyfikacją pokoju? Mając za sobą tylo-wiekową pracę germanizacyjną, mając uruchomiony doskonały aparat urzędniczy, który zmierzał wyłącznie do tego, ażeby tę ludność słabą trzymać w korbach, mając do pomocy niemieckich księży, nauczycieli i wojskowych, kolejarzy i wogóle inteligencję niemiecką, dążyli oni wyłącznie do zupełnego zniemczenia tego kraju.

Organizacja polska, wszelka praca uświadamiająca ze strony Polski była zupełnie niemożliwa, gdyż działacze polskich albo odrazu wydalano, albo skazywano ich na więzienie, zebrania rozbijano przemocą, gazety polskie, jeśli się śmiały odezwać, konfiskowano, a redaktorów skazywano na wysokie kary pieniężne. Wogóle, w okresie przedratyfikacyjnym, działały się rzeczy niemożliwe. Niemcy powiadają obecnie, że są zorganizowani i przygotowani, ludność zaś polska nie jest zorganizowana. Ale czy ludność polską mogła się zorganizować? Nawet po ogłoszeniu plebiscytu? Nie, bowiem, Niemcy mając cały aparat urzędniczy w swoim ręku, zorganizować się jej nie dali.

Każdego Mazura, tak pisze gazeta „Mazur”, który za naszą sprawą stał, pakowano do więzienia, „Mazura” przez cztery tygodnie zawieszono, redaktora wpakowano na 4 tygodnie do więzienia, zebrani nie dozwolano, zwolenników naszych i czytelników Mazura szkanowano i dręczono. „Polnische Nachrichten”, zduszono, każdego człowieka, który śmiał przemówić słowo za Polską, szpiegowano i palcami na wsiach i w pismach jako zdradcy wytykano⁴⁷.

Swoje stanowisko rządowe wyzyskiwano na ogłupianie i terroryzowanie ludności mazurskiej w sposób poprostu urągający godności człowieka. Niemcy, jako właściciele ziemscy, jako dzierżawcy jezior tamtejszych, jako księża, jako nauczyciele, jako urzędnicy wszystko uczynili, ażeby tej ludności nie pozwolić w jakikolwiek sposób się uświadomić. Od czasu ogłoszenia plebiscytu, w ciągu całego roku, Niemcy dusili za pomocą teroru i bezwzględnej propagandy wszelkie przejawy poczucia polskości u mieszkańców Mazowsza Pruskiego, a najjaskrawszym tego dowodem jest po-

grom Mazurów na ulicach Szczytna dn. 21 stycznia, pogrom, który trwał od 10 rano do 5 p. poł. Obecnie zaś dzieją się tam również rzeczy straszne, pomimo obecności międzynarodowej komisji plebiscytowej.

Podług art. 95-go traktatu pokojowego Niemcy mieli usunąć swoje wojska i swoje władze z okręgów plebiscytowych. Tymczasem nie uczynili tego, tylko zdjęli swym wojskom mundury, zaopatrzyli je w broń, wypłacili zgóry żołd na dłuższy przeciąg czasu i pod nazwą: „Einwohnerwehrrö”, „Sicherheitspolizei”, „Grenzschutzö”, „Heimatschutzö”, „Heimatsvereinö” pozostawili rozmaite niemieckie organizacje wojskowe i niemieckie bojówki na miejscu. Komisja międzynarodowa nie ma dostatecznej ilości wojska, a wojsko, które tam jest, znajduje się w miastach i siedzi w koszarach, a tymczasem i w miastach i na prowincji gospodarują podawnemu Niemcy. Przed przybyciem komisji międzynarodowej, działacze polsko-mazurscy mówili: Poczekajcie tylko Mazurzy, kiedy przyjdzie komisja koalicyjna, to stosunki zmienią się zupełnie. Ale nic się nie zmieniło, zniknięcie powagi władz niemieckich nie nastąpiło. Pozostały znane nam pruskie pikethauby, Niemcy mają przy sobie, albo też w ukryciu poddostatkiem broni, wążają się ciągle po wsiach i miastach, terroryzując na każdym kroku ludność. Jeśli kto rozmawia po polsku, lub czyta polską gazetę, to zbliża się do niego policjant, czy żandarm, czy jakiś bojowiec niemiecki w ubraniu cywilnym, wyjmuje z kieszeni książeczkę i zapisuje nazwisko tego Mazura, następnie podburza tłum, ażeby mu dokuczał. Otaczają takiego człowieka szpiegami i agentami. W ten sposób ludność jest zupełnie zahukana i wystraszona, często życia i wolności nie pewna.

My, proszę Wysokiego Sejmu, którzyśmy się przez kilka lat znajdowali pod batem pruskim, doskonale te stosunki znamy. My pamiętamy te czasy w 14 i 15 roku, kiedy to tego wywieziono do Torunia, tamtego do Grudziądza, tego aresztowano, tamtego wezwano do policji, tego znowu szpiegowali żdzi, na tamtego rzucano takie, lub inne podejrzenia. Ludzie bali się poprostu swego własnego cienia, bali się odezwać. Nie należy się dziwić, że pomiędzy ludnością mazurską dzieje się to samo. Przez całe wieki tam postrachem ją karmiono, zahukano, na niskim stopniu kultury ją pozostawiono, wpajano w nią podziw i poszanowanie dla wszystkiego co pruskie. Dziś w takich warunkach, w jakich się Mazurzy znajdują, polska praca uświadamiająca jest trudna, często niemożliwa, a nieraz nawet niebez-

⁴⁷ SSSU, 128, 9.03.1920;

pieczna. Oto pomiędzy innymi np. w Osi-
niaku :

„5 ludzi, którzy się podpisali przeciwko Polsce i zapisali się do Heimatsvereinu dostało karabiny i amunicję, aby straszyć tych, co do organizacji takich nie należą. Straszą ciągle, że jeżeli kto się nie zapisze, do stowarzyszeń niemieckich, to go zabiją, albo w razie korzystnego dla Niemców plebiscytu pozbawią go własności i wtrąca do więzienia, „Heimatsvereiny“ śmiercią grożą ludziom, którzy za Polską stoją. To samo czynią rektorzy szkolni i beamterzy, czyli urzędnicy. W Farynie 16-letniego chłopca, który nie chciał należeć do „Heimatsvereinu“, zbito kilku drabów, wołając: Dawaj pieniądze, które dostałeś na agitację za Polskę“. Niedziw przeto, że nawet ludzie, którzy pracę swoją poświęcali dla uświadomienia Mazurów, boją się obecnie rozmaitych szykan i prześladowania ze strony Niemców i cofają się, albo siedzą spokojnie. A najlepszym dowodem, że tam rządzą po dawnemu żandarmi niemieccy, i motłoch podjudzony, a nie wojska koalicyjne, jest ostatni wypadek, kiedy to pospólstwo podburzone pomimo obecności Misji koalicyjnej, zniewałyło godło narodu polskiego w Olsztynie.

Mój wniosek zmierza do tego, aby Rząd poczynił energiczne starania, izby wszelkie organizacje wojskowo-policyjne niemieckie, czy to jawne, czy zamaskowane, były naprawdę usunięte, izby ludność mazurska przekonała się wreszcie o sile i bezstronności komisji międzynarodowej, izby każdy mógł z całą świadomością i wolnością, swobodnie i bezpiecznie wypowiedzieć swoją wolę, czy chce, jak mówią tam, „welować“ za Polską, czy też pozostać przy Niemczech.

Nam chodzi o to, żeby równouprawnienie, ogłoszone urzędownie przez Komisję sojuszniczą, pozostało nietylko na papierze, ale było w rzeczywistości, żeby urzędnicy jednakowo i lojalnie traktowali tak ludność polską jak i niemiecką, żeby ludność polska miała naprawdę swobodę zebrań, wieców, agitacji, na rzecz połączenia się z Polską, a następnie, żeby miała ułatwioną możliwość dochodzenia krzywd swoich i upominania się o swoje prawa. Sprawa to, proszę Wysokiego Sejmu, bardzo ważna, inaczej bowiem my tę walkę, którą toczy my na Mazurach pruskich przegramy, a przegrać jej bezwarunkowo nie możemy. Ziemia ta jest krajem bezwzględnie polskim, mieszka tam przeszło 350000 ludno-

ści polskiej, znajduje się tam 18 wielkich miast, 1800 wsi, które w większości swojej są polskie; jest tam 3300 wielkich rybnych jezior, ta dzielnica Polski jest drogą szeroką do naszego morza. My wszystko uczynić powinniśmy, ażeby nasz dostęp do morza był jak najdogodniejszy i jak najszerszy.

Przy tej sposobności zwracam się do Rządu, izby w tych okolicach, które dotykają okręgów plebiscytowych, wszystko uczynił, by ludność z obszarów plebiscytowych zachęcić do welowania za Polską. A przedewszystkiem, aby dla zniszczonych powiatów: przasnyskiego, ziemi Łomżyńskiej i dalszych, aby Rząd wyasygnował nareszcie odpowiedni fundusz na odbudowę tamtejszych okolic. Niech Niemcy nie mówią: patrzcie, jest już Rząd polski, ale nic nie czyni dla ludności polskiej dla poprawy jej bytu. Wszystko zrobić należy, by tej ludności nietylko nie odstręczyć od Polski, ale owszem wszelkimi sposobami zachęcić ją do głosowania za Polską.

Proszę Wysoki Sejm o przyjęcie nagłośni wniosku, wzywającego Rząd do postarania się o usunięcie organizacji niemieckich wojskowo-policyjnych terroryzujących ludność polską na Mazurach (*brawo*).

Appendix 2. Speech by MP fr. Antoni Ludwiczak from 19th March 1920, justifying the urgency of the motion on German provocations in Warmia, Masuria and the Vistula districts⁴⁸.

P. ks. Ludwiczak: Wysoka Izbo! Wczoraj dopiero przedstawiono groźne położenie na Śląsku Cieszyńskim i Wysoka Izba odpowiednio wniosk: z tego wyciągnęła. Dziś przedkładamy tu nagły wniosek w sprawie Warmii. Pod wrażeniem rozbijania wieców w Hawie i Malborgu przybywam tutaj, żeby żądać w imieniu ludności Warmii pomocy od całego społeczeństwa polskiego i Rządu polskiego.

Wysoka Izbo! Warmia, która 150 lat była pod panowaniem niemieckim, w najokropniejszych znajduje się stosunkach. Niema prawie żadnej inteligencji, ani adwokata, ani kupca, ani nawet księdza. I otóż w tym czasie lud pozostaje zupełnie pod terorem. Wobec zapowiedzianego plebiscytu, wobec zapowiedzianej okupacji przez ententę lud ten odetchnął i sądził, że nastąpią czasy równouprawnienia. Jednakże zawód wielki spotkał lud warmiński. Już od władzy duchownej nie doznał tego równouprawnienia, jakiegoby się spodziewał. Kilku księżom Polakom, którzy się zajmują ochronkami polskimi, zagroził prywatnym listem ksiądz biskup warmiński, że ich przesiedli. (Głos: Słuchajcie! A co Rzym na to?). Tymczasem faktem jest, że księża niemieccy publicznie biorą udział w walkach politycznych i nie im się nie dzieje.

Tutaj apeluję do Rządu polskiego, żeby przyspieszył interwencję nuncjusza Rattiego, ażeby pod tym względem ludność polska na Warmii traktowaną była obiektywnie. Według traktatu wersalskiego mieli być usunięci wszyscy urzędnicy wyżsi; ale

usunięto tylko prezydenta rejencyjnego, poza tem wszyscy urzędnicy pozostali. Nie usunięto ani jednego landrata, wszystkie urzędy są w rękach niemieckich. Wobec tego na każdym kroku są szykany. Listy Polaków się otwiera, na kolejach szykanyje się Polaków, rozmawiających po polsku publicznie, terror na każdym kroku. Tak samo pod względem szkolnictwa. Ententa wydała rozporządzenie o równouprawnieniu, jednakże w rzeczywistości równouprawnienie pozostało na papierze. Jeden przykład taki przytoczę. W pewnej wsi na Warmii dzieci zgłosiły się na lekcję polskiego. Nauczyciel miejscowy Niemiec nie umie po polsku, a więc przychodził nauczyciel ze wsi sąsiedniej Niemiec, jednakże nie czujący po polsku. Nauczyciel niemiecki zaprasza dzieci polskie na kawę i przekonywa je, że nauczyciel Polak już nie wróci. Na drugi dzień przychodzi nauczyciel Polak z sąsiedniej wsi, ale dzieci pod wpływem namowy nauczyciela Niemca nie przyszły na naukę polskiego. Wobec tego spisuje się protokół, że dzieci polskie na naukę polskiego nie przychodzą, nauka polskiego jest niepotrzebna.

Miano usunąć wojsko niemieckie i formalnie wojsko niemieckie usunięto, jednakże faktycznie wojsko niemieckie na terenach plebiscytowych pozostało, a mianowicie pod formą „Sicherheitspolizei” i to dość liczne wojsko, bo po kilkudziesięciu w miastach, po kilkunastu, a może nawet 20—30 po wsiach większych. Policja ta, która się składa z dawniejszych żołnierzy, jest kierowana przez dawniejszych oficerów niemieckich. Zmieniono tylko mundur, obecnie mają mundur zielony. Kiedy przedstawiałem komisji, że należy tę t. zw. Sicherheitspolizei usunąć, że to jest wojsko niemieckie pod inną formą, oświadczyli Niemcy, że konieczną jest rzeczą utrzymać Sicherheitspolizei, boć przecież grozi na terenach plebiscytowych bolszewizm. (Głos: Lepiejby w Berlinie trzymał!). Wobec tego mnożą się rozmaite represje.

Poza tą Sicherheitspolizei jeszcze organizuje się bojówki. Jest najtęchych kilkudziesięciu ludzi, którzy się na każdy wiec stawiają, uzbrojeni w noże i rewolwery. Kiedy zebranie ma się rozpocząć, wszczynają zgwałt, gwizdanie i rozpędzanie gwałtem publiczności polskiej.

Nie wystarczy rozbijanie wieców, jeszcze poza tem na ulicy Polaków się atakuje i maltretuje. W miejscowości Artenborgu? np. założono Towarzystwo ludowe i miało się odbyć miesięczne zebranie. Bojówka wtargnęła do lokalu, powybijała szyby i zebranie rozpędziła. Wobec tego nie dziw, że ludność ta zamiast mieć otuchę, jest

zrozpaczona i nie wie, co pęcać. Zrozpaczona jest i neutralna wobec Polaki, bo powiada: „Jezeli Polska nie ma tyle siły, ażeby u Ententy wymóc rzeczywiste równouprawnienie, to jakże możemy się spodziewać opieki od tej Polaki?” Komisja ententy bardzo dwuznacznie wobec tych wszystkich okoliczności się zachowuje. Kiedysmy oświadczyli nam, że na publiczny wiec wolno przeciw każdemu przychodzić. Przyznaliśmy rację, wolno każdemu przychodzić, ale nie wolno rozbijać, nie wolno nożami, rewolwerami maltretować ludności. Wtenczas reprezentant komisji oświadczył, że nie widzi sposobu, jak to rzecz załatwić. Proponowaliśmy aresztowanie 3, 4 głównych przywódców i wytoczenie im procesu o zakłócenie spokoju publicznego. Oświadczył, że tego uczynić nie może. Znamyżak, że w tych bojówkach są ludzie z pod ciemnej gwiazdy, z innych powiatów umyślnie do tego najęci, a obok tego również osoby z ludności niemieckiej miejscowej. Np. w Iłowie jeden z przywódców, wyższy nauczyciel gimnazjalny, doktor, radca miejski, burmistrz razem z Sicherheitspolizei weszli również na salę i śmiali się, niejako zachęcali bojówkę.

Wobec tego pytam się: Czy wojsko niemieckie jest usunięte z terenów plebiscytowych? Ono istnieje, ono jest tam w całej pełni, pod inną nazwą. Otóż Wysoka Izbo, wobec tych przesładałowa wszelka agitacja jest zupełnie nieumolowiona. Wszelka praca w niweź się obraca. Niemożliwą jest dzisiaj rzeczą odbyć publiczny wiec na Mazurach, w Warmii i w powiatach suskim i malborskim. Wszędzie są one rozbijane. Komisja koalicyjna jest za słaba i nieudolna, żeby temu zapobiec.

Wobec tego w imieniu ludności Warmii i powiatów nadwiślańskich proszę Wysoką Izbę, ażeby zechciała uchwalić wniosek nagły, który żąda od Rządu polskiego interwencji energicznej, ażeby istotnie ludność tamtejsza znalazła prawdziwe równouprawnienie. Wniosek ten brzmi w następujący sposób (czyta):

„Sejm wzywa Rząd,

1. By podjął energiczne kroki w Radzie Najwyższej w Paryżu, celem przeprowadzenia równouprawnienia:

a) aby usunięto natychmiast „Sicherheitspolizei” z ziem plebiscytowych;

b) aby usunięto wszystkich urzędników wyższych;

c) aby w poszczególnych wydziałach przydadno urzędnikom niemieckim polskich doradców z głosem decydującym.

2. By w Radzie Najwyższej oświadczył, iż wobec popełnianych gwałtów nie uważa

za możliwe w tych warunkach przeprowadzić plebiscytu.

3. By Rząd był gotów do czynnego interweniowania na korzyść Polaków na Mazurach, w Warmii i Powsi, gdyby komisje plebiscytowe okazywały nadal niezdolność obrony ludności polskiej”.

Drugi wniosek oddzielny brzmi (czyta): „Sejm wzywa Rząd, ażeby ze względu na to, że ostatnie wypadki w Niemczech wykazały ogromny wzrost agresywnego szowinizmu, że wytworzona skutkiem tego sytuacja, a szczególnie powtarzające się ataki niemieckie na ziemiach plebiscytowych grożą przesądzeniem plebiscytu, podwoi swa czujność i w tej chwili krytycznej zabezpieczy obronę interesów polskich przez silne pogotowie wojskowe wobec Niemców”.

Jest bowiem faktem, że Niemcy w Prusach Wschodnich organizują się, zbierają amunicję i dzisiaj jest to prawie publiczną tajemnicą, mówią się o pogromie Polaków na terenach plebiscytowych. (Brauu).

⁴⁸ SSSU, 132, 19.03.1919.

Appendix 3. *MP W. Herz's emergency motion on the plebiscite in Masuria and Warmia from 24th September 1920.*⁴⁹

WNIOSEK NAGŁY

pośla HERZA i kol. z klubu N. P. R. w sprawie wydanej decyzji przez Radę Ambasadorów w Paryżu w kwestji plebiscytowej na Mazurach i Warmji.

Plebiscyt na terenie Olsztyńskim (Mazur i Warmji) odbywał się dla Polski w sposób niesprawiedliwy, bezprawny. Plebiscytowa Komisja Aljancka, jako najwyższa władza wykonawcza i administracyjna na terenie plebiscytowym, nie zapewniła Polakom w praktyce zasady wolności i równouprawnienia, która to zasada jest główną podstawą plebiscytu.

Na liczne żądania ze strony polskiej zaprowadzenia parytetycznego ustroju w administracji, policji i życiu społecznym, Komisja Aljancka nie reagowała. Wszelka władza pozostała w ręku niemieckiem, rząd terror i martyrologja polskiej ludności mazurskiej, tak przez władze, jak i ludność niemiecką, była na porządku dziennym.

Z tych względów ludność polska z obawy utraty życia i mienia nie mogła jawnie i swobodnie wypowiedzieć swych przekonań narodowych i politycznych. Polska praca plebiscytowa, skutkiem stronniczej postawy Komisji Aljanckiej oraz terroru niemieckiego, ograniczona była do minimum. Niemcy sprowadzili do głosowania ludzi z poza terenu plebiscytowego, którzy nie mieli żadnego prawa do głosowania, na podstawie fałszywych papierów.

Nadużycia przy wyborach ze strony niemieckiej, jak i naruszanie tajności głosowania, jawna agitacja w lokalach wyborczych za Niemcami, fałszowanie wyniku głosowania na szkodę polską, jawne terroryzowanie polaków przez Komitety wyborcze przy głosowaniu, pozbawiły cały akt głosowania podstawy prawnej, a zamieniły go w komedję. Setki protestów zebranych przez Komitet Mazurski i Warmiński są niezbitym dowodem, iż głosowania podobnego uznać nie można, jako prawdziwego wyrazu ludności, zamieszkałej na terenie plebiscytowym.

— 2 —

Rada Ambasadorów w Paryżu, nie odczekawszy nadesłania od Rządu Polskiego całego materiału dowodowego, uznała plebiscyt za ważny i wydała decyzję z wielką szkodą dla Polski. Przeciwko tej decyzji należy założyć protest i zażądać rewizji.

Wobec tego niżej podpisani wnoszą:

Wysoki Sejm uchwalić raczy:

Sejm wzywa Rząd

1) do założenia na drodze dyplomatycznej protestu w Radzie Ambasadorów w Paryżu, przeciwko ważności powziętej przez nią decyzji, jako aktu krzywdy i gwałtu wobec Polski,

2) do nieuznawania plebiscytu i domaganie się rewizji,

3) do wytoczenia całej sprawy przed forum Ligi Narodów.

Warszawa, dnia 24 września 1920 r.

Wnioskodawca

W. Herz.

Dr Brejski, Chądzyński, Festerkiewicz, Fichna, Galiński, Hellich, Lisiecki, Michalak, Nader, Niewinowski, Nowicki, Nurek, Piasecka, Piekarski, Pietrzyk, Postolski, Rajca, Reder, Rymer, Strzembalski, Świniarski, Tomczak, Dr Wachowiak, Waszkiewicz, Wilczkowiakowa, Zagórski, Lewandowski, Michalak, Weber.

⁴⁹ SU, no. 2086.

Chart. Results of the 11th July 1920 plebiscite in Warmia, Masuria and Powiśle according to the Central Statistical Office of Poland.

358

XX. Plebiscyty.

Wyniki plebiscytów. — Résultats des plébiscites.

Powiaty Arrondis- sements	Po- wierzchnia km ² Super- ficie en km ²	Ludność w 1910 r. Popu- lation en 1910	Ogółem mówią językiem Nombre des habitants parlant				Ludność w dn. 8/X 1919 r. Popula- tion au 8/X 1919	Uprawnio- nych do głosowa- nia Person- nes ayant le droit de vote	Głosu- wano Person- nes ayant voté	w tem oddało głosów Nombre des voix	
			pol- skim polo- nals	nie- miec- kim alle- mand	inne- mi autres lan- gues	nie- miec- kim i innymi alle- mand et autres				za Pol- ską pour la Polo- gne	za Niem- cami pour l'Alle- magne
Okręg mazursko-warmiński. Plebiscyt z dn. 11 lipca 1920 r.											
District d'Allenstein. Plébiscite du 11 juillet 1920.											
Ogółem—Total	12 304,5	555 196	245 031	268 790	1 177 20	198	577 001	422 067	371 083	7 924	363 159
Elk	1 114,0	55 579	25 755	27 138	67	2 619	57 414	40 440	36 573	44	36 529
Jańsbork	1 682,4	51 399	33 344	16 379	35	1 641	52 403	38 964	33 831	14	33 817
Lec	894,5	41 209	13 007	26 352	43	1 807	45 681	33 339	29 359	10	29 349
Nibork	1 071,2	32 610	20 075	10 779	42	1 714	38 571	26 449	22 565	330	22 235
Olecko	841,3	38 536	12 398	24 562	95	1 481	40 259	32 010	28 627	2	28 625
Olsztyn (m. v.)	51,5	33 077	2 348	29 344	51	1 334	34 731	20 160	17 084	342	16 742
Olsztyn	1 304,7	57 919	33 286	22 825	15	1 793	57 518	41 586	36 578	4 871	31 707
Ostróda	1 550,7	74 666	28 825	43 508	46	2 287	76 258	54 256	47 399	1 031	46 368
Peszel	855,4	50 472	6 560	43 189	—	723	49 658	39 738	36 006	758	35 248
Szczytno	1 705,1	69 635	46 903	20 218	47	2 467	73 719	56 389	48 704	497	48 207
Żądzbork	1 233,7	50 094	22 530	24 496	736	2 332	50 789	38 736	34 357	25	34 332
Okręg kwidziński. Plebiscyt z dn. 11 lipca 1920 r.											
District de Marienverder. Plébiscite du 11 juillet 1920.											
Ogółem—Total	2 455,0	161 234	23 041	136 294	117	1 782	164 183	121 176	104 842	7 947	96 895
Kwidzyn	555,8	41 153	3 371	37 209	15	558	40 730	31 913	27 387	1 779	25 608
Malborg	216,0	29 004	693	27 968	23	320	27 858	20 342	17 996	191	17 805
Susz	1 041,6	54 550	3 429	50 194	46	881	56 057	39 630	34 571	1 073	33 498
Szum	641,6	36 527	15 548	20 923	33	23	39 538	29 291	24 888	4 904	19 984

Source: Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 1920/1922, Warszawa 1923, no. II, p. 358.

Zbigniew Kudrzycki, *Plebiscyt na Warmii, Mazurach i Powiślu na forum Sejmu Ustawodawczego 1919–1920*

Streszczenie

100. rocznica plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu skłania do zainteresowania się jego antecedencjami i wynikami głosowania. Powstaje pytanie, czy Polska w ówczesnej sytuacji mogła podjąć działania, które przyczyniłyby się do uzyskania lepszego wyniku głosowania? Szukając odpowiedzi na postawione pytanie, należy uwzględnić wielorakie i skomplikowane uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne powstającego państwa polskiego, ale też działania władz polskich wobec Mazurów i Warmiaków. Warto uwzględnić pozycję Polski w Europie, państwa odzyskującego po 123 latach niepodległość i realnych możliwości realizacji celów i aspiracji terytorialnych narodu polskiego. W początkowym okresie kształtowania polityki państwa niebagatelną rolę odgrywał Sejm Ustawodawczy, w którym zasiedli przedstawiciele polskiego społeczeństwa i przedstawiali na jego forum istotne problemy państwa polskiego, dlatego warto wyjaśnić zainteresowanie tej instytucji państwa plebiscytami na Warmii i Mazurach oraz Powiślu. Problematyka plebiscytu w Sejmie Ustawodawczym została przedstawiona przed pół wiekiem w jednym artykule, lecz warta jest przypomnienia i przedstawienia z innej perspektywy.

Zbigniew Kudrzycki, *Volksabstimmung in Ermland, Masuren und im Weichselland bei der Versammlung des gesetzgebenden Sejms 1919–1920*

Zusammenfassung

Der 100. Jahrestag der Volksabstimmung in Ermland, Masuren und im Weichselland gibt uns Anlass, uns für seine Vorgeschichte und die Ergebnisse der Abstimmung zu interessieren. Es stellt sich die Frage, ob Polen in der damaligen Situation Maßnahmen hätte ergreifen können, die zu einem besseren Ausgang der Abstimmung beigetragen hätten. Bei der Suche nach einer Antwort auf diese Frage sollte man die vielfältigen und komplexen inneren und äußeren Bedingungen des entstehenden polnischen Staates sowie das Vorgehen der polnischen Behörden gegenüber Masuren und Ermländern berücksichtigen. Es lohnt sich, die Position Polens in Europa zu berücksichtigen, eines Landes, das nach 123 Jahren seine Unabhängigkeit wiedererlangt hat, und die realen Möglichkeiten, die Ziele und territorialen Bestrebungen der polnischen Nation zu erreichen. In der Anfangszeit der Gestaltung der Staatspolitik spielte der gesetzgebende Sejm, in dem Vertreter der polnischen Gesellschaft saßen und in seinem Forum wichtige Probleme des polnischen Staates vortrugen, eine bedeutende Rolle. Die Frage der Volksabstimmung im Sejm wurde bereits vor einem halben Jahrhundert in einem Artikel dargestellt, aber es lohnt sich, daran zu erinnern und sie aus einer anderen Perspektive darzustellen.

Zbigniew Kudrzycki
Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie
kudrzycki@wp.pl

BIBLIOGRAFIA:

Źródła:

Dziennik Praw Państwa Polskiego
1918 17, 18, 38, 46, 47
1919 6

Dziennik Ustaw
1920 35

Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/1922
1923 no. II, Warszawa.

Sejm Ustawodawczy
no. 933, no. 1604, no. 1974, no. 2086

Sprawozdanie Stenograficzne Sejmu Ustawodawczego

1919 4, 25, 40, 41, 81, 82, 106

1920 128, 130, 132, 159, 166, 168, 171

Opracowania:

Ajnenkiel A.

1989 *II Rzeczypospolita, in Historia Sejmu Polskiego*, vol. II, no. 2, Warszawa.1990 *Sejm jako czynnik integracji narodu i państwa, in Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa.

Dmowski R.

1989 *Polityka polska i odbudowanie państwa*, Warszawa.

Jasiński J.

2011 *Uporczywa droga do Polski Bogumiła Linki i jego rodziny*, RM, vol. 15.

Kudrzycki Z.

2010 *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach szczycieńskim i nidzickim*, RM, vol. 14.2011 *Polska wobec plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku*, RM, vol. 15.2011 *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach piskim, etckim i oleckim*, RM, vol. 15.2012 *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach ostródzkim i reszelskim*, RM, vol. 16.2014 *Wyniki plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu 11 lipca 1920 roku w powiatach giżyckim, mrągowskim, olsztyńskim i w Olsztynie*, RM, vol. 18.

Oracki T.

1983 *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa.

Pietrzak M.

1990 *Parlament w systemie organów państwowych, in Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa.

Pobóg-Malinowski W.

1990 *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945*, Gdańsk.

Rzepecki T.

1920 *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań.

Stawecki P.

1968 *Stanowisko polskich władz wojskowych wobec plebiscytu na Warmii i Mazurach (w świetle materiałów Centralnego Archiwum Wojskowego)*, KMW, 3.1971 *Stanowisko Sejmu Ustawodawczego wobec plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu w roku 1920*, KMW, 4.

Tomkowiak K.

2003 *Stosunki Polski z Wielką Brytanią na forum Sejmu i Senatu 1919–1927*, Toruń.

Wrzesiński W.

1974 *Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w roku 1920*, Olsztyn.1994 *Prusy Wschodnie w polskiej myśli politycznej 1864–1945*, Olsztyn.2010 *Polska – Prusy Wschodnie. Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn.

Zakrzewski A.

1990 *Sejmy – kluby – posłowie, in Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa.